

старший науковий співробітник відділу
договірного права НДІ приватного права і
підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака
НАПрН України, кандидат юридичних наук

ЮРИДИЧНИЙ СКЛАД В МЕХАНІЗМІ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ДОГОВІРНИХ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ

При дослідженні механізму реалізації норм цивільного права привертає увагу те, що зазвичай правові наслідки зв'язуються не з одиничним юридичним фактом, а з їх сукупністю. Такі сукупності в правовій літературі йменуються складними юридичними фактами [1, с. 623], фактичними складами [2, с. 87], юридичними складами [3, с. 253] тощо. При цьому варто зазначити, що сам термін «юридичний склад» в правовій літературі неодноразово піддавався критиці, оскільки в такому значенні, на думку авторів, слід розуміти, що сам склад породжує юридичні наслідки. Не погоджуючись із наведеним

зазначимо, що правильною на сьогодні видається думка О. О. Красавчикова, який акцентував увагу на тому, що сам склад складається із сукупності фактів і саме на це слід звертати увагу при іменуванні юридичного складу [4, с. 117].

В правовій доктрині зустрічаються різні розуміння сукупності юридичних фактів, зокрема «юридична сукупність», «юридичний склад», «фактичний склад» тощо. Існують думки, що юридичний склад більш правильно йменувати «фактичним» [5, с. 358]. Не погоджуючись із такою думкою зазначимо, що якщо поглянути на усю термінологію, яка існує на сьогодні побачимо, що, насамперед, метою наведеної термінології є позначення певного набору (сукупності) юридичних фактів, що є необхідними для виникнення договірних зобов'язань (правовідношення). Наприклад, у разі захисту добросовісного покупця речей, для досягнення правового результату, насамперед, потрібна сукупність декількох умов: 1) вільне волевиявлення на перехід речі від володіння попереднього власника до покупця; 2) добросовісність покупця; 3) оплата за надані речі тощо. Очевидним є те, що саме така сукупність призводить до настання юридичного наслідку – права власності. Тому, на нашу думку, систему юридичних фактів, пов'язаних між собою таким чином, що правові наслідки наступають при наявності усіх елементів цієї сукупності, враховуючи й випадки коли один із елементів складу поглинається іншим при виникненні правовідношення, слід йменувати «юридичним складом».

Юридичні факти в механізмі цивільно-правового регулювання договірних відносин виконують свою головну роль – забезпечують виникнення, зміну і припинення зобов'язань, оскільки створюють перехід від загальної моделі прав та обов'язків, зафіксованої в юридичній нормі, до конкретної, що втілюється у цих правовідносинах.

Динаміка розвитку відображена у відповідних стадіях правового регулювання цивільних майнових відносин і забезпечується певним правовим механізмом. У загальному розумінні саме завдяки «роботі» механізму правового регулювання суспільних відносин відбуваються правові зв'язки між окремими суб'єктами, які

зумовлюють виникнення прав та обов'язків, а також їх розвиток і припинення.

Під механізмом правового регулювання розуміють взяті в єдності усю сукупність правових засобів, за допомогою якої забезпечується правовий вплив на суспільні відносини [6, с. 183]. Наведене можна інтерпретувати як переведення правового припису у суб'єктивне правовідношення. Найкращим прикладом для цього виступає договір, адже наслідком його укладення є застосування до сторін норм закону, що регулюють такі відносини. Проте для того, щоб укласти договір, за яким відбуватиметься реалізація суб'єктивних прав та обов'язків, законодавцем передбачено ряд передумов правоволодіння, як от: 1) досягнення особою повноліття чи певного віку, відповідно до якого можна укладати правочини; 2) у випадках набуття прав на підставі відповідного дозволу компетентних державних органів чи органів місцевого самоврядування – момент одержання такого дозволу (ліцензії) тощо.

На дотриманні певних передумов неодноразово наголошувалося й у науковій літературі. Зокрема, М. О. Стефанчук зазначає, що окрім правоздатності, для виникнення суб'єктивного цивільного права необхідна наявність правової норми і певного юридичного факту чи їх сукупності (юридичного складу). Звідси слідує, що виникнення будь-якого суб'єктивного цивільного права є результатом взаємодії цивільно-правової норми, цивільної правоздатності і юридичного факту [7, с. 20].

Про вимоги додержання яких є необхідними для чинності правочину йдеться і у ст. 203 ЦК України. Зокрема, якщо не будуть дотримані вимоги щодо: 1) змісту правочину; 2) необхідного обсягу цивільної дієздатності; 3) волевиявлення учасників правочину; 4) форми правочину; 5) реальності настання правових наслідків, що обумовлені правочинном тощо, то подальший рух елементів та й усього механізму правового регулювання буде неможливим, адже недотримання відповідних передумов тягне за собою інші правові наслідки аніж ті, що виникатимуть із юридичних фактів.

Таким чином, звертаючи увагу на усі законодавчі приписи, а також вимоги, які зазвичай ставляться до укладення договору, тобто на переддоговірні умови, приходимо до висновку, що юридичні факти відіграватимуть роль необхідної (достатньої) підстави для виникнення зобов'язальних правовідносин лише у своїй сукупності. Тому в механізмі правового регулювання, під другим елементом слід розуміти юридичний склад (сукупність юридичних фактів), який слугуватиме основою для реалізації прав та обов'язків суб'єктів договірних зобов'язань.

Література:

1. Шершеневич Г. Ф. Общая теория права (1910–1912 г.г.). Вып. 1 / Г. Ф. Шершеневич. – М., 1995. – 816 с.
2. Исаков В. Б. Фактический состав в механизме правового регулирования / В. Б. Исаков. – 1980. – 78 с.
3. Иоффе О. С., Шаргородский М. Д. Вопросы теории права / О. С. Иоффе, М. Д. Шаргородский. – М., 1961. – 380 с.
4. Красавчиков О. А. Юридические факты в советском гражданском праве / Категория науки гражданского права. Избранные труды. Т. 2 / О. А. Красавчиков. – М., 2005. – 182 с.
5. Бевзенко Р. С. Теория юридических фактов. Гражданское право: актуальные проблемы теории и практики / под общ. ред. В. А. Белова. – М.: Издательство Юрайт, 2009. – 993 с.
6. Алексеев С. С. Механизм правового регулирования в социалистическом государстве / С. С. Алексеев. – М.: Юрид. лит., 1966. – 186 с.
7. Стефанчук М. О. Межі здійснення суб'єктивних цивільних прав: монографія / М. О. Стефанчук. – К.: КНТ, 2008. – 184 с.

НАЦІОНАЛЬНИЙ ЮРИДИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ЯРОСЛАВА МУДРОГО
НАУКОВО-ДОСЛІДНИЙ ІНСТИТУТ ПРАВОЗНАВСТВА
КАФЕДРА ЦИВІЛЬНОГО ПРАВА

**ПРОБЛЕМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ
ПРИВАТНОПРАВОВИХ МЕХАНІЗМІВ НАБУТТЯ,
ПЕРЕДАЧІ, ЗДІЙСНЕННЯ ТА ЗАХИСТУ
СУБ'ЄКТИВНИХ ЦИВІЛЬНИХ ПРАВ**

Матеріали «круглого столу», присвяченого пам'яті професора

Чингізхана Нуфатовича Азімова

**м. Харків
18 грудня 2015 р.**

ХАРКІВ -2016

УДК

ББК

Відповідальний за випуск доц. *Надьон В.В.*

Проблеми вдосконалення приватноправових механізмів набуття, передачі, здійснення та захисту суб'єктивних цивільних прав: матеріали «круглого столу», присвяч. пам'яті проф. Чингізхана Нуфатовича Азімова, м. Харків, 18 грудня 2015 р. / Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого - Х., 2016.

18 грудня 2015 року кафедрами цивільного права № 1 і № 2 Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого та Науково-дослідним інститутом правознавства проведено круглий стіл «Проблеми вдосконалення приватноправових механізмів набуття, передачі, здійснення та захисту суб'єктивних цивільних прав», присвячений 83-й річниці з дня народження доктора юридичних наук, професора, члена-кореспондента АПрН України Чингізхана Нуфатовича Азімова.

В круглому столі прийняли участь не тільки викладачі, аспіранти, студенти Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, а й науковці інших юридичних вузів, а також практичні робітники (адвокати, представники суду).

До збірника увійшли тези доповідей і повідомлень учених, практикуючих юристів, представників судових органів, а також аспірантів, здобувачів та студентів.

Видання адресоване науковим співробітникам, аспірантам, викладачам юридичних факультетів вищих навчальних закладів, а також працівникам суду, адвокатури, органів юстиції, практикуючим юристам, іншим особам, які вивчають і застосовують цивільне законодавство.